

فصلنامه تاریخ اسلام

سال چهارم، تابستان ۱۳۸۲، شماره مسلسل ۱۴، ص ۱۴۷ - ۱۶۲

ملاحظات بر مقاله

«تاریخ اسلام از منظر چند پایگاه اینترنتی»^۱

عیسی جهانگیر*

پیش از هر چیز، لازم است از مسؤولین محترم مجله‌ی تاریخ اسلام تشکر شود که مقالات و اطلاعات ارزنده‌ای را در حوزه‌ی تاریخ منتشر می‌کنند. از جمله امتیازهای این فصلنامه این است که متن کامل آن از طریق سه پایگاه اینترنتی قابل دسترسی است.^۲ هم‌چنین باید از نویسندگی مقاله‌ی مذکور تشکر و قدردانی به عمل آید که با تحقیق بر روی موضوعی بکر و ارائه‌ی تازه‌های اینترنتی راجع به تاریخ اسلام، قدم مؤثری در معرفی منابع الکترونیکی برای محققان برداشته است. در حال حاضر، جای خالی چنین مقالاتی در اکثر نشریه‌ها و مجلات علمی احساس می‌شود.

در مقاله‌ی مذکور بیست پایگاه اسلامی، که همه یا بخشی از آنها در ارتباط با تاریخ اسلام است، انتخاب و خلاصه‌ای درباره‌ی هر یک آورده شده است. یکی از نقاط قوت این مقاله، معرفی تعداد زیادی از پایگاه‌های مرتبط با تاریخ اسلام است. با وجود نقاط قوت بسیار،

*. پژوهشگر شبکه اطلاع رسانی نور.

ملاحظات بر این مقاله وارد است که می‌توان نمونه‌های زیر را یادآور شد:

۱. مهم‌ترین نکته درباره‌ی کلیه‌ی پایگاه‌های معرفی شده، در یک نگاه کلی، این است که منابع و پایگاه‌های مربوط به تاریخ اسلام به خوبی جست‌وجو و شناسایی نشده‌اند و در نتیجه، مواردی ذکر شده‌اند که قدرت و اعتبار چندانی ندارند.

امروزه یکی از مهم‌ترین مباحث در حوزه، جست‌وجو در اینترنت و نحوه‌ی رتبه‌بندی^۳ نتایج جست‌وجو، و ملاک‌های رتبه‌بندی است. لازم است این نکته در این‌جا نیز رعایت شود و منابع دست اول، معتبر و معروف در اولویت کار قرار گیرد و معرفی شود.

این نکته از این جهت حایز اهمیت است که خواننده‌ی مقاله بالطبع گمان می‌کند که پایگاه‌های ذکر شده از بهترین پایگاه‌های اینترنت در این زمینه‌اند؛ و احتمالاً عقیده‌ی نویسنده نیز همین است؛ در حالی که با جست‌وجویی ژرف‌تر، روشن می‌شود که پایگاه‌هایی وجود دارند که از لحاظ حجم اطلاعات و اعتبار و شهرت بسیار فراتر از برخی از پایگاه‌های ذکر شده‌اند.

به طور مثال، در مقاله‌ی مذکور، تمامی اطلاعات دومین پایگاه معرفی شده، تحت عنوان تاریخ اسلام در پایگاه برکاتی کم‌تر از ده صفحه‌ی A4 است؛ یا در پایگاه تاریخ اسلام و انبیاء الهی در پایگاه اسلام ۱۰۱ (هفتمین پایگاه) مطالب بسیار کمی وجود دارد که بخشی از آنها به پایگاه‌های دیگر پیوند دارد؛ هم‌چنین پایگاه سیف الله (پایگاه هشتم) حاوی فقط یک جلد کتاب کوچک درباره‌ی خالد بن ولید است؛ همین‌طور پایگاه جنگ بدر (شانزدهمین پایگاه) علاوه بر این که پایگاهی شخصی، دارای فضای رایگان و فاقد حوزه‌ی اینترنتی مستقل است، تنها مشتمل بر ترجمه‌ی یک جلد کتاب است؛ و این در حالی است که از برخی پایگاه‌های قوی و معتبر که دارای اطلاعات بسیاری در این زمینه هستند، استفاده نشده است؛ مانند پایگاه‌های زیر که صرفاً از بین پایگاه‌های شیعی گزینش شده‌اند:

بخش تاریخ پایگاه الاسلام

نشانی: <http://www.al-islam.org/links.asp?CatId=88>

مشمول بر ۴ عنوان کتاب، ۱۱ مقاله، و مجموعه‌ای از اطلاعات صوتی، تصویری و غیره به زبان انگلیسی و چندین عنوان کتاب، مقاله و اطلاعات چندرسانه‌ای بسیاری به زبان‌های عربی، اسپانیایی، گجراتی، سواحلی، فارسی و اردو می‌باشد. قابل ذکر است که در شماره‌ی ۷ این مجله، یک عنوان مجله و یک کتاب تاریخی از این پایگاه معرفی شده است که اطلاعات و نشانی آنها تغییر و افزایش بسیاری داشته است و معرفی مجدد آن در آخرین مقاله، شایسته، بلکه ضروری به نظر می‌رسد.

پایگاه چهارده معصوم علیهم‌السلام

نشانی: <http://www.14masom.com>

حاوی اطلاعات بسیار وسیعی درباره‌ی هر یک از معصومین علیهم‌السلام، مقالات زیادی درباره‌ی حقایق تاریخ، کتاب‌ها و داستان‌های تاریخی و... به زبان عربی.

پایگاه امام علی علیه‌السلام

نشانی: <http://www.imamalinet.net>

اطلاعات ارزشمندی درباره‌ی امام علی علیه‌السلام، حضرت زهرا علیها‌السلام و پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، در بر دارد. هم‌چنین مطالبی مشتمل بر زندگی، گفتار و فضایل امام علی علیه‌السلام، کتاب‌ها و پایان‌نامه‌هایی درباره‌ی امام علی علیه‌السلام، فیلم، صوت و تصاویری درباره‌ی امام علی علیه‌السلام، ویژه‌نامه‌هایی برای مناسبت‌های دینی و مطالب ارزشمند دیگر در سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی را شامل می‌شود.

بخش تاریخ پایگاه رافد

نشانی: (فارسی) <http://www.rafed.net/books/tarikh.html>

(انگلیسی) <http://www.rafed.net/ahdath/index.html>

مشمول بر نزدیک به ۲۰ عنوان کتاب و مقاله درباره‌ی تاریخ اسلام در زبان عربی و مطالبی راجع به رخدادها و حوادث تاریخی و دینی ماه‌های قمری به زبان انگلیسی.

اهل بیت علیهم‌السلام و تقویم تاریخ اسلام

نشانی: <http://www.tebyan.net>

شامل اطلاعاتی راجع به مناسبت‌های مختلف ماه‌های قمری و اهل بیت علیهم‌السلام به زبان فارسی.

تاریخ در پایگاه الشیعه

نشانی: <http://www.al-shia.com/html/far/lib/index.php?i-d=8>

مشمول بر ۲۲ عنوان کتاب و مقاله، فقط در بخش فارسی آن. (از صفحه‌ی آغازین این پایگاه می‌توان به اطلاعاتی ارزنده درباره‌ی تاریخ اسلام به زبان‌های مختلف دنیا دست یافت).

بخش دیگری از این پایگاه (با نشانی متفاوت) در شماره‌ی ۷ این مجله معرفی شده است که علاوه بر متفاوت بودن اطلاعات آن با این بخش، در حال حاضر فعال هم نیست.

تاریخ در پایگاه Playandlearn

نشانی: <http://www.Playandlearn.org/History/index.htm>

مجموعه‌ای از داستان‌های تاریخ اسلام و تاریخ پیامران برای نوجوانان، به زبان انگلیسی.

۲. یکی از شاخص‌های مهم در ارزیابی منابع اینترنتی،^۴ که امروزه یکی از مباحث تازه و مهم بازتابی بهینه‌ی اطلاعات در اینترنت است، توجه به منبع و ویژگی‌های آن است. مهم‌ترین نکته در منبع، توجه به این مسأله است که آیا منبع و مؤلف یک صفحه یا پایگاه مشخص است؟ باید دید که آیا اطلاعات، متعلق به همان پایگاهی است که مشاهده می‌شود، یا از پایگاه دیگری گرفته شده است و یا اصطلاحاً به پایگاه پیوند^۵ دارد، و چنانچه از پایگاه دیگری است، آیا مؤلف، اصل متن را آورده یا چکیده‌ی آن را بیان کرده است؟

اطلاعات برخی از پایگاه‌های ذکر شده در مقاله‌ی «تاریخ اسلام از منظر پایگاه‌های اسلامی» متعلق به خود آنها نیست. و به دیگر پایگاه‌ها پیوند دارد؛ به طور نمونه، پایگاه جستجوگر شیعی (سومین پایگاه معرفی شده) یک دایرکتوری^۶ تخصصی، و در اصطلاح دقیق‌تر، یک شاهره اطلاعاتی^۷ شیعی است که اطلاعات برخی از پایگاه‌های شیعی را طبقه‌بندی و معرفی کرده است. بخش عمده‌ی اطلاعات این پایگاه، در بخش تاریخ اسلام، به پایگاه حوزه (www.hawzah.net) پیوند دارد؛ و اساساً یکی از پایگاه‌هایی که اطلاعات قابل توجهی در زمینه‌ی تاریخ اسلام دارد، همین پایگاه است، به طوری که اگر عبارت تاریخ اسلام را (با حروف فارسی) در معروف‌ترین موتور جستجوی وب^۸، به صورت جستجو در عنوان^۹ صفحات وب، در قسمت جستجوی پیشرفته‌ی آن موتور، امتحان کنید، اولین نتیجه‌ی آن، بخش تاریخ اسلام پایگاه حوزه خواهد بود؛ از این رو، شایسته است که بخش تاریخ اسلام پایگاه حوزه به صورت مستقل معرفی شود، نه در قالب پایگاهی دیگر که حتی اسمی از آن برده نشود.

البته ممکن است گفته شود که معرفی موتورهای جستجویی که بخشی را برای معرفی

منابع تاریخ اسلام اختصاص داده‌اند، چه اشکالی دارد. پاسخ این است که چنین کاری بسیار مطلوب و مفید است، لکن در جایی که منابع اصلی و ابزار کاوش یک موضوع که از جمله‌ی آنها موتور جست‌وجو و دایرکتوری است، شناسایی و بررسی شود؛ در حالی که نویسنده در این مقاله، تاریخ اسلام را از نگاه چند پایگاه اسلامی، نه ابزار کاوش، مورد بررسی قرار داده است. از جمله دیگر پایگاه‌های معرفی شده، که در واقع پایگاه نیستند، بلکه از ابزارهای کاوش به حساب می‌آیند، پایگاه **2muslim**، پایگاه **الباب** و پایگاه **Islamic interlink** است که اشکالات وارد بر پایگاه جست‌وجوگر شیعی، بر این سه مورد نیز وارد است.

در مواردی هم پایگاه‌هایی معرفی شده‌اند که مانند یک پایگاه معمولی‌اند، نه از ابزار کاوش (هم‌چون پایگاه جست‌وجوگر شیعی) اما در عین حال، اطلاعات آنها بیش‌تر به دیگر پایگاه‌ها پیوند است و از آن خودشان نیست، که از جمله می‌توان به پایگاه اسلام برای امروز اشاره کرد. در این گونه موارد نیز باید دقت شود که مطالب و محتویات یک پایگاه یا یک صفحه در اصل متعلق به کجاست.

۳. در مقاله‌ی مذکور، نویسنده‌ی محترم بیش‌تر از پایگاه‌های اهل سنت استفاده کرده است، تا پایگاه‌های شیعی. از بین بیست پایگاه معرفی شده، پنج مورد شیعی و پانزده مورد متعلق به اهل تسنن است. ایشان هم‌چنین در مقاله‌ی «تاریخ تشیع و شبکه جهان پهنا» در شماره ۷ همین مجله، با مقایسه‌ی فعالیت‌های جهان تشیع و تسنن در پهنه‌ی اینترنت گفته است:

متأسفانه هنوز جایگاه شایسته‌ای برای ارائه‌ی تحقیقات پژوهشگران شیعی در تاریخ اسلام و تشیع، در اینترنت وجود ندارد، در حالی که محققین اهل سنت خیز بلندی را برای معرفی تاریخ اسلام، به ویژه تاریخ اوایل عهد اسلام، در اینترنت آغاز کرده‌اند. پژوهشگران شیعی، این کار را با حوصله و کندی پیش می‌برند.^{۱۰}

و دلایلی برای آن ذکر کرده‌اند. باید گفت البته جهان تشیع هنوز جایگاه رفیع و شایسته‌ای که استحقاق آن را دارد پیدا نکرده، اما فعالیت‌های بسیاری در این زمینه صورت گرفته است که نباید آن را از نظر دور داشت. با کمی تأمل و کاوش کارآمد در اینترنت، روشن می‌شود که پایگاه‌های شیعی قدرتمندی وجود دارند که در زمینه‌ی تاریخ اسلام اطلاعاتی دارند و نویسنده‌ی محترم از بعضی از آنها غافل بوده است که نمونه‌هایی از آنها در ملاحظه‌ی اول گذشت و برخی دیگر در ملاحظات بعدی خواهد آمد.

نکته‌ی مهم دیگر در این مورد این است که پانزده پایگاه اهل سنت هم به خوبی گزینش نشده‌اند و در مقایسه با بعضی دیگر از پایگاه‌های معرفی نشده‌ی اهل سنت، ضعیف هستند؛ از جمله پایگاه‌های مشهور و معتبر اهل سنت در تاریخ اسلام می‌توان به نمونه‌های زیر اشاره کرد:

پایگاه السنه

نشانی: <http://www.al-sunnah.com>

اطلاعاتی در خصوص پیامبر اکرم و صحابه‌ی آن حضرت، مقالات و داستان‌های تاریخی در چندین زبان؛ از جمله: انگلیسی، بوسنیایی، آلبانیایی، فنلاندی، فرانسوی، اندونزیایی و غیره را شامل می‌شود.

پایگاه انوار اسلام

نشانی: <http://anwary-islam.com>

مطالب قابل توجهی در مورد زندگی پیامبر اکرم و صحابه‌ی ایشان، جنگ‌ها و زنان پیامبر ﷺ، آداب و رسوم معاشرت اسلامی، و تصاویر و صوت‌های متناسب به زبان انگلیسی

را در بر می‌گیرد.

پایگاه بیداری اسلامی

نشانی: <http://www.islamic-awareness.org/History>

حاوی اطلاعاتی درباره زمینه‌های ظهور اسلام، اطلاعات تاریخی مربوط به قرآن و مصر باستان، و مطالب تاریخی دیگر به زبان انگلیسی.

تاریخ اسلام

نشانی: <http://www.wikipedia.org/wiki/History-of-Islam>

مطالب مختلفی درباره تاریخ اسلام، شخصیت‌ها و رویدادهای تاریخی اسلام از دایرةالمعارف ویکیپدیا، به زبان انگلیسی و آلمانی در آن موجود است.

جهان اسلام

نشانی: <http://www.usc.edu/dept/MSA/introduction/woi-toc.html>

مشمول بر اطلاعاتی جامع در ارتباط با مباحث مختلف تاریخ اسلام؛ از جمله: دین اسلام و پیامبر آن، تمدن اسلامی، علم و دانش در اسلام، اسلام در دنیای متجدد، به زبان انگلیسی.

بخش تاریخ اسلام پایگاه Fordham.edu

نشانی: <http://www.fordham.edu/halsall/islam/islamsbook.html>

مشمول بر اطلاعات و مقالات فراوانی درباره‌ی جهان عرب پیش از اسلام، پیامبر اکرم و صحابه، ایمان و اعتقاد اسلامی، فتوحات اسلامی، خلافت در اسلام، ایران و فارسی‌زبانان،

ترک‌ها، عثمانی، تعامل اسلام با غرب، تجاوز غرب، ملی‌گرایی اسلامی، جهان اسلام، نقشه‌های تاریخی اسلام و... به زبان انگلیسی.

ناگفته نماند که این پایگاه در مقاله‌ی «پژوهش‌ها و منابع مطالعاتی تاریخ اسلام در اینترنت»، در شماره‌ی ۵ همین مجله معرفی شده است.

۴. یکی دیگر از نقدهای وارد بر پایگاه‌های معرفی شده، این است که اغلب، صفحات و پایگاه‌های انگلیسی زبان انتخاب شده است؛ در حالی که در زبان فارسی و به ویژه زبان عربی پایگاه‌های بسیاری وجود دارند که اطلاعات آنها از لحاظ کمیت و کیفیت به مراتب بیش‌تر و بهتر از برخی پایگاه‌های انگلیسی است. در مجموع از بیست پایگاه معرفی شده، هفده پایگاه به زبان انگلیسی و سه پایگاه به زبان فارسی است و هیچ پایگاه عربی معرفی نشده است. در ملاحظه‌ی نخست، به بعضی از پایگاه‌های فارسی تاریخ اسلام اشاره شد. بعضی از پایگاه‌های عربی مشهور در این مورد عبارت‌اند از:

پایگاه الاسلام

نشانی: <http://history.al-islam.com>

اطلاعاتی غنی و وسیع در مورد موضوعات مختلف تاریخ اسلام؛ از جمله: کتاب‌های تاریخی، تراجم و معجم‌های تاریخی، دوره‌ها و حکومت‌های مختلف تاریخ اسلام، رخداد‌های تاریخی به ترتیب قرن، دهه و سال، اسلام و علم و غیره را ارائه می‌دهد.

پایگاه الشبكة الاسلامیه

نشانی: <http://www.islamweb.net/web/misc.archive?vPart=138>

مشمول بر منابع و مطالب کاملی در مورد سیره‌ی نبی اکرم ﷺ، از ولادت تا هجرت و غزوات و ازدواج‌های آن حضرت، اطلاعات زیادی درباره‌ی رخدادها و شخصیت‌های تاریخ اسلام.

پایگاه اقلام

نشانی: <http://www.aklaam.com/history/main00.htm>

اطلاعات وسیعی درباره‌ی حکومت‌های مختلف اسلامی در دوره‌های مختلف تاریخی را در بر دارد.

پایگاه الشیعه

نشانی: <http://www.al-shia.com/html/ara/ahl/sirat.htm>

مطالبی شامل زندگی، سیره، اصحاب، شعرا و نوشته‌های مربوط به تک تک چهارده معصوم علیهم‌السلام را شامل می‌شود.

پایگاه ۱۴ معصوم علیهم‌السلام

نشانی: <http://www.14masom.com>

اطلاعات بسیار وسیعی درباره هر یک از چهارده معصوم علیهم‌السلام، مقالات زیادی درباره‌ی حقایق تاریخ، کتاب‌ها و داستان‌های تاریخی و... به زبان عربی را در بر می‌گیرد.

پایگاه الزهرا علیها‌السلام

نشانی: <http://www.alzhaara.com>

مطالبی نظیر: ولادت و شهادت حضرت زهرا علیها السلام، نوشته‌ها، شبها و پاسخ آنها، سؤال و جواب، زیارت‌ها، اشعار و کتابخانه‌ی صوتی درباره‌ی آن حضرت ارائه می‌دهد.

پایگاه الامام کاظم علیه السلام

نشانی: <http://www.imamkazem.net>:

مشمول بر زندگی و سیره، امامت، اصحاب و راویان، میراث، مرقد و زیارت امام کاظم علیه السلام، به همراه اطلاعاتی درباره مناسبت‌های خاص دینی.

پایگاه امام جواد علیه السلام

نشانی: <http://www.imamjawad.net/htm/ara/default.asp>:

حاوی مطالب ارزشمندی درباره‌ی ولادت و شهادت، دعا و زیارات، زندگی، خانواده، اصحاب و شاگردان، امامت، احادیث، و حرکتهای فرهنگی سیاسی امام جواد، به همراه اطلاعاتی درباره سیره‌ی معصومین.

پایگاه امام رضا علیه السلام

نشانی: <http://www/imamreza.net/arb/index.htm>:

مشمول بر اطلاعاتی راجع به اسلام و تاریخ اسلامی، اما رضا علیه السلام و ابعاد گوناگون زندگی آن حضرت، جهان اسلام و شهرهای اسلامی، مشاهیر و مناسبت‌های اسلامی و غیره.

پایگاه موعود علیه السلام

نشانی: <http://www.mouood.org>:

مقالات بسيار زيادى درباره‌ى امام مهدي، مهديويت و ابعاد مختلف زندگى و امامت حضرت، همراه با اطلاعات چندرسانه‌اى در اين مورد را شامل مى‌گردد.

پاىگاه امام باقر عليه السلام

نشانی: <http://www.imambager.net/ara/index.php>

مشمول بر زندگى و سيره‌ى امام باقر عليه السلام، احاديث و موعظه‌هاى حضرت به همراه كتابخانه‌ى تخصصى امام باقر عليه السلام.

پاىگاه امام هادى عليه السلام

نشانی: <http://www.imamhadi.net/htm/ara/imamhadi-ara.htm>

اطلاعاتى راجع به ابعاد مختلف زندگى و امامت امام هادى عليه السلام؛ از جمله: ولادت، شهادت، دوران امامت، هجرت، دانش، كرامات و مقام علمى، راويان و احاديث حضرت را در بر مى‌گيرد.

پاىگاه آل الرسول عليه السلام

نشانی: <http://www.aalalrasool.com>

اطلاعاتى درباره‌ى سيره‌ى معصومين عليه السلام، رخداده‌اى مهم اسلامى، شبهاتى درباره‌ى شيعه و پاسخ آنها و غيره را ارائه مى‌دهد.

۵. نکته مهم ديگر در مورد بيست پاىگاه معرفى شده، ارائه‌ى خلاصه و چكیده‌ى هر پاىگاه است. اين كار، بسيار ارزشمند و در عين حال دقيق است. نويسنده‌ى محترم محتويات هر پاىگاه را به طور خلاصه بيان کرده است. اما نکته‌اى كه به نظر مى‌رسد رعايت آن باعث

یک دست بودن کل مقاله می‌شد، اتخاذ روال و شیوه‌ی یکسان در ارائه‌ی چکیده‌هاست. برخی از پایگاه‌ها به صورت کلی و اجمالی معرفی شده است؛ مانند، پایگاه شارح؛ ولی در برخی دیگر، مثل پایگاه الباب، اسلام برای امروز و پایگاه الهدی، تفصیل بیش از حدی در معرفی صورت گرفته است؛ مثلاً در پایگاه الهدی منابع و مأخذ یک کتاب در نیم صفحه ذکر شده است که احساس می‌شود نیازی به ذکر چنین مواردی نیست.

۶. به نظر می‌رسد که اگر پایگاه‌های معرفی شده بر اساس چند ملاک و معیار طبقه‌بندی می‌شدند، به کاربران بیش تر فایده می‌بخشیدند. چند نمونه از طبقه‌بندی‌های ممکن در این باره را در ذیل پیشنهاد می‌کنیم:

الف) طبقه‌بندی بر اساس نوع پایگاه

این طبقه‌بندی با توجه به عنوان مقاله (تاریخ اسلام از منظر پایگاه‌های اسلامی) بسیار مناسب است. پایگاه‌های تاریخ اسلام را از نظر پایگاه بودن می‌توان به انواع مختلفی تقسیم کرد؛ برای مثال، یک نوع تقسیم‌بندی بر اساس زبان پایگاه، نوع دیگر بر اساس مذهب و اعتقاد (پایگاه‌های شیعی، سنی و دیگر ادیان و مذاهب) و نوع سوم بر اساس انواع پایگاه‌ها، از این جهت که به پایگاه‌های عادی، علمی - دانشگاهی یا پایگاه‌های مربوط به ابزار کاوش (مانند موتور جست‌وجو و دایرکتوری) تقسیم می‌شوند.

بنابراین، در این نوع طبقه‌بندی، چنانچه حداقل یکی از تقسیم‌بندی‌های فوق، به ویژه تقسیم‌بندی بر اساس زبان یا مذهب، لحاظ می‌شد، کاربرد آن بهینه‌تر و استفاده از آن برای محققان آسان‌تر می‌شد.

ب) طبقه‌بندی بر اساس نوع اطلاعات

در این نوع طبقه‌بندی ابتدا باید پایگاه‌ها، منابع و اطلاعات اسلامی راجع به تاریخ اسلام را شناسایی کرده، آن‌گاه آنها را از جهت نوع اطلاعات، مانند کتاب، مجله و...، تقسیم‌بندی کرد. با توجه به منابع تاریخ اسلام در اینترنت، شاخص‌های زیر را برای این نوع طبقه‌بندی می‌توان برشمرد:

کتاب، مقاله، نشریه، پایان‌نامه، پرسش و پاسخ، نرم‌افزار و اطلاعات چندرسانه‌ای (صوتی - تصویری و...).

ج) طبقه‌بندی بر اساس مباحث و موضوعات تاریخ اسلام

این طبقه‌بندی نیز بسیار کاربردی است، اما مستلزم کار و تلاش بیش‌تری است. در این نوع طبقه‌بندی، نخست باید موضوعات و مباحث تاریخ اسلام را با توجه به منابع موجود در اینترنت، در یک چارچوب منطقی دسته‌بندی کرده، سپس منابع اینترنتی (از پایگاه‌های اسلامی) مربوط به هر کدام را به طور جداگانه ذکر کرد؛ به طور مثال، می‌توان مباحث تاریخ اسلام را در موضوعات ذیل دسته‌بندی کرد:

تاریخ‌شناسی، تاریخ انبیا علیهم‌السلام، تاریخ اسلام: عصر بعثت، دوره‌ی رسالت، دوره خلفای نخستین، دوره‌ی بنی امیه، دوره‌ی بنی عباس، تاریخ ائمه‌ی دوازده‌گانه علیهم‌السلام، صحابه‌ی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، فرهنگ اعراب قبل از اسلام و تاریخ اسلام در مناطق مختلف جهان.

البته می‌توان نوع طبقه‌بندی‌ها را با هم ترکیب کرد؛ به طور مثال، می‌توان طبقه‌بندی اول و دوم را با هم ترکیب کرد؛ بدین ترتیب که ابتدا پایگاه‌ها را بر اساس زبان یا مذهب جدا کرده، سپس اطلاعات پایگاه‌های هر زبان یا مذهب را بر اساس نوع اطلاعات (کتاب، مقاله،...) دسته‌بندی کرد.

در پایان مجدداً از مسئولان محترم فصلنامه‌ی تاریخ اسلام و هم‌چنین نویسنده‌ی محترم این مقاله کمال تشکر و قدردانی را داریم. بی‌شک مقاله‌ی اشاره شده از مقالات جدید و باارزشی است که امروزه جایگاه و اهمیت آن در بین پژوهشگران و استادان حوزه و دانشگاه بیش از پیش آشکار شده است. مسلماً تولید یک کار از نقد آن دشوارتر است؛ و هدف ما نیز نشان دادن دریچه‌ای دیگر از منابع اسلامی تاریخ اسلام در دنیای حیرت‌انگیز اینترنت است و از ارزش کار نویسنده‌ی محترم، جناب آقای میرهادی حسینی، ذره‌ای نمی‌کاهد.

امید آن که این گونه مقالات و نقدها برای محققان و کاربران اینترنت مفید واقع شود و نقطه‌ی آغازی برای تحقیقات بیش‌تر در جهت شناسایی، طبقه‌بندی و معرفی روشمند منابع اینترنتی درباره‌ی رشته‌های مختلف علمی باشد.

پی‌نوشت‌ها:

۱. این مقاله نوشته‌ی آقای میرهادی حسینی است که در فصلنامه‌ی **تاریخ اسلام**، زمستان ۱۳۸۱، شماره‌ی ۱۲ به چاپ رسیده است؛ هم‌چنین در این زمینه مقالاتی از ایشان در شماره‌های قبل همین مجله منتشر گردیده که مشخصات آنها به شرح ذیل است:

الف) «پژوهش‌ها و منابع مطالعاتی تاریخ اسلام در اینترنت»، نشریه‌ی تاریخ اسلام، پیاپی ۵، ص ۱۹۷-۲۱۲.

ب) «تاریخ تشیع و شبکه جهان پنهان»، نشریه تاریخ اسلام، پیاپی ۷، ص ۱۸۹-۲۰۰.

ج) «تاریخ اسلام از منظر چند پایگاه اینترنتی»، نشریه تاریخ اسلام، پیاپی ۹، ص ۱۹۳-۲۰۶.

شایان ذکر است که این نقد فقط درباره‌ی مقاله‌ای است که در شماره ۱۲ چاپ شده است. ضمن این که مقالات

مذکور نیز مورد بررسی اجمالی قرار گرفته است.

۲. این سه پایگاه عبارت‌اند از: الف) پایگاه حوزه (www.hawzah.net) ب) پایگاه شارح

(www.shareh.com) ج) پایگاه آل‌البیت (www.al-shia.com).

3. Ranking.

4. Evaluating Internet Resources.

5. Link.

6. Directory.

7. Gateway.

8. Search Engine.

9. Title.

۱۰. میرهادی حسینی، «تاریخ تشیع و شبکه جهان پنهان»، نشریه **تاریخ اسلام**، پیاپی ۷، ص ۱۸۹-۲۰۰.